

Слижук Олеся Алімівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

відділ навчання української мови та літератури

Інститут педагогіки НАПН України

ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СПРИЙНЯТТЯ ЛІРИЧНИХ ТВОРІВ У 5-6 КЛАСАХ НУШ

Зміна підходів до навчання, задекларована в Державному стандарті базової середньої освіти (2020), безпосередньо впливає на стратегії сучасної літературної освіти. В основі процесу навчання літератури в сучасній школі залишається робота з художнім твором, його сприйняття та інтерпретація.

Проблема вивчення художнього твору учнями у його жанрово-родовій специфіці залишається однією з центральних у методиці навчання літератури. Їй присвячені наукові праці Н. Грицак, Н. Гричаник, О. Ісаєвої, Г. Клочека, А. Ситченка, Т. Яценко та ін. Усі три роди літератури – епос, лірика, драма – мають свої особливості у сприйнятті їх учнями. У процесі підготовки до уроків літератури та під час їх проведення учителям варто враховувати, що суттєву відмінність мають саме прийоми організації сприйняття художнього твору учнями, зокрема й ліричного.

Під час навчання мовно-літературної галузі у початковій школі в учнів формуються вміння сприймання ліричних творів й осмислення їх змісту. Водночас виникають певні труднощі у розумінні художньої образності їх. Зокрема, на думку В. Мартиненко, «як засвідчує практика, інтерес дітей до віршованих текстів досить високий. У них молодших школярів приваблюють рима, ритм, плавність, мелодійність звучання. Однак, під час сприймання ліричних поезій у дітей виникає чимало труднощів, пов'язаних, зокрема, з відсутністю у них фонових знань про предмети, об'єкти, явища, які включаються в цілісний поетичний образ, недостатністю словникового запасу, розвитку емоційного рефлексивного досвіду, складністю розуміння тропів, слів з індивідуально стилістичним забарвленням, непрямим порядком слів тощо» [2, с. 18].

Тобто, у молодших школярів, як правило, формується загальне враження про ліричний твір. Вони сприймають його поверхово, як правило на слух, і намагаються відтворити детально, цитуючи окремі рядки чи вірш у цілому напам'ять.

У методиці та практиці навчання літератури у середніх та старших класах вироблені прийоми вивчення ліричних творів, які стали традиційними. Вони детально проаналізовані та узагальнені у статті Н. Черниш [6]. Окремим питанням методики літератури є етап сприйняття ліричного твору учнями. Від нього залежить і розвиток умінь виразного читання, і формування навичок інтерпретації лірики, і розвиток власних творчих здібностей учнів. Учені пропонують цілий арсенал прийомів організації сприйняття ліричного твору. Вони описані у працях В. Уліщенко, А. Усатого, В. Халіна та ін.

У підручниках української літератури для 5-6 класів НУШ авторського колективу під керівництвом Таміли Яценко представлені тематичні блоки, у межах яких вивчаються різні види лірики: патріотична («Україна і я», «Ліричні послання Україні») та пейзажна («Рідна природа», «Поетичне бачення світу»).

Авторами запропоновані навчальні завдання, які допоможуть організувати етап сприймання ліричного твору: робота зі словами із тексту поезії, актуалізаційно-мотиваційна вправа «Ти вже знаєш», робота з інформаційними текстами тощо.

Критичне осмислення ідейного змісту ліричного твору здійснюється у процесі роботи з питаннями рубрики «Поміркуй!». Наприклад, до поезії Тараса Шевченка «Зоре моя вечірняя» запропонована така система запитань: «Які почуття викликає в тебе поетичний пейзаж твору «Зоре моя вечірняя...»? Чому, сумуючи за рідним краєм на чужині, Т. Шевченко заводить розмову саме з вечірньою зорею? Опиши веселку. Де і коли вона з'являється? Як ти розумієш образний вислів «у Дніпра веселочка воду позичає»? Думаючи про Батьківщину, митець насамперед в уяві милується красою її природи, згадує світ народних міфологічних образів. Але чому він так сумно каже про людей?

Що тоді діялося «в нас на Україні»? Чому Шевченко просить зорю розказати про тогочасне українське життя Богові?».

Поділитися враженнями про вивчений ліричний твір та оцінити свою роботу над його змістом учні зможуть, виконавши завдання рубрики «Підсумуй». Наприклад, до вірша Дмитра Кременя «Літа мої і зими» зі збірки «Скіфське золото» доцільною буде така система запитань: «Яке враження справила на тебе особистість Д. Кременя та його поезія? Чи будеш ти в подальшому читати поезію Д. Кременя? Чому? До якого виду лірики можна віднести прочитані тобою ліричні твори поета? Свої міркування поясни. Пригадай відомі тобі ліричні твори українських та зарубіжних поетів/поетес. Що спільного між ними та лірикою Д. Кременя? А в чому полягає його самобутність? Що для тебе залишилося незрозумілим у поезії Д. Кременя? Оціни свій рівень розуміння творчості цього поета за допомогою смайлика».

Прийоми організації сприйняття у названих підручниках становлять цілісну систему, сприяють поглибленому розумінню ідейного змісту та підтексту ліричних творів, розвитку творчих здібностей та емоційного інтелекту молодших підлітків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грицак Н. Р. Теорія і методика жанрового аналізу малих епічних і ліро-епічних різнонаціональних художніх творів : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2020. 400 с.
2. Мартиненко В. Аналіз труднощів сприймання художніх творів молодшими школярами. *Українська мова і література в школі*. 2012. № 6. С. 16–20.
3. Уліщенко В. Емоційно-ціннісний діалог під час вивчення ліричних творів. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2011. № 6. С. 15–19.
4. Усатий А. В. Закономірності процесу сприймання літературних творів старшокласниками. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2012. № 3. С. 16–22.

5. Халін В. В., Усатий А. В. Структура художнього сприймання і його місце в процесі організації занять з літератури. *Естетичне сприймання художніх творів у системі літературної освіти*. ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 44–72.

6. Черниш Н. В. Методичні поради науковців щодо вивчення ліричних творів. *Українська мова і література в школі*. 2019. № 3. С. 27–31.